

# ตะวันออกในตะวันตก – การรับพุทธศาสนา ในวรรณกรรมและดนตรีเยอรมันช่วงต้น ยุคสมัยใหม่<sup>1</sup>

Orient in Occident – On the Reception of Buddhism  
in German Literature and Music in the Early Modern Age

พรสวรรค์ วัฒนางูร | Pornsan Watanangura

## บทคัดย่อ

เอเชียและยุโรปมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมานานมิใช่เฉพาะในแง่ประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นปฏิสัมพันธ์ในด้านวิทยาศาสตร์และโดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมด้วย ยุโรปได้รับเอาแนวคิดที่มีต้นตอมาจากเอเชียหลายอย่าง ในช่วงปลายต้นสมัยใหม่คือ ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อดันคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงระยะที่ยุโรปกำลังตกอยู่ในบรรยากาศของ “ความเสื่อมสลาย” (Fin De Siècle) พุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมยุโรปอย่างมีนัยสำคัญไม่มากนักน้อย บรรดาปราชญ์และศิลปินชาวยุโรปจำนวนมากหันมาสนใจแนวคิดศาสนาจากตะวันออก และพุทธศาสนาได้กลายเป็นความหวังใหม่ของชาวยุโรปจำนวนไม่น้อย ปรากฏการณ์นี้ทำให้เรานึกถึงการโต้เถียงอภิปรายเรื่องศาสนาในทวีปยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อชาวยุโรปเริ่มรู้จักพุทธศาสนาอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก รวมถึงความเคลื่อนไหวระหว่างสมัยโรแมนติกที่มีการศึกษาภาษาสันสกฤตอย่างจริงจังโดยปราชญ์ชาวยุโรป ในยุคโรแมนติก อินเดียได้รับการยกย่องอย่างมาก โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดีย ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่ความสนใจในศาสนาตลอดจนแนวคิดเรื่องศีลธรรมของอินเดียระหว่างยุคต้นสมัยใหม่ในยุโรป ความเคลื่อนไหวดังกล่าวสามารถพบได้ในงานวรรณกรรมและงานดนตรีของคาร์ล เฮลเลอร์ วาแกเนอร์ โธมัส มัสน์ รายเนอร์ มาเรีย ริลเคอ แฮร์มันน์

<sup>1</sup> บทความวิจัยในโครงการ “พุทธศาสนาในวรรณกรรมโลก – พุทธศาสนาในวรรณกรรมเยอรมันยุคต้นสมัยใหม่” โครงการในแผนพัฒนาวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เฮสเซอร์ หรือแม้แต่ในงานประพันธ์ของแบร์ทอลท์ เบรชท์ และเอากุส ชตรินแบร์ก เขาทั้งหมดนี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากปรัชญาพุทธของอาทิว โชเปนเฮาเออร์ และฟรีทริช นิทเชอ ทั้งสิ้น

บทความวิจัยชิ้นนี้ พยายามชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจผลงานวรรณกรรมและงานประพันธ์ดนตรีของนักประพันธ์และคีตกวีที่กล่าวนามข้างต้น นำไปสู่ความเข้าใจยุโรป และวัฒนธรรมยุโรป และอาจเป็นคำตอบว่า เหตุใด ชาวเยอรมันจึงสนใจพุทธศาสนามากกว่า ชาวยุโรปชาติอื่น

**คำสำคัญ:** การรับพุทธศาสนาในวรรณคดีและดนตรีเยอรมันยุคต้นสมัยใหม่

## Abstract

Asia and Europe are connected not only historically, but scientifically and culturally. Europe received many original ideas from Asia. At the turn of the 19th century to the 20th century, Buddhist philosophy seemed to interact with European culture. A great number of European intellectuals were part of fin de siècle, caught in the atmosphere of a decadent world in the context of the coming Modern Age. Buddhism happened to be one of their new hopes. The movement - reminding us of the religious debates in the 13th century, when Europe became aware of Buddhism, also of the studies of Sanskrit and the apotheosis of India during the Romantic period – concentrates on the moral and religious transfiguration of India and Buddhism in the Early Modern Age. This can be found in the literary and musical works of Karl Gjellerup, Richard Wagner, Thomas Mann, Rainer Maria Rilke, Hermann Hesse, even Bertolt Brecht and August Strindberg, who were influenced by the Buddhist Philosophy of Schopenhauer and Nietzsche.

This research paper seeks to illustrate how the understanding of the literary and musical works of those mentioned poets and composer leads to the understanding of Europe and European culture. It may also give the answer, why the Germans have special interest in Buddhism more than other Europeans.

**Keyword:** reception of Buddhism in German literature and music in the Early Modern Age

## บทนำ

ดินแดนที่เป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา คือ ประเทศอินเดีย เป็นเวลาหลายร้อยปีที่พระพุทธศาสนาเจริญแผ่ขยายในดินแดนนี้ และด้วยพระศรัทธาของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนาจึงเผยแผ่มายังแดนสุวรรณภูมิและดินแดนสยาม

ชาวยุโรปรู้จักและสนใจเรื่องราวของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างไร ในแง่ใดและเพียงใด เรื่องนี้ได้มีนักวิชาการชาวเยอรมันค้นคว้าไว้ค่อนข้างมาก เรื่องราวต่อไปนี้ น่าจะพอเป็นคำตอบได้ถึงเส้นทางของพระพุทธศาสนาและแนวคิดจากตะวันออกสู่ตะวันตก และอาจจะเป็นคำตอบสำหรับข้อสงสัยที่ว่า เหตุใดชาวเยอรมันจึงสนใจพุทธศาสนามากเป็นพิเศษกว่าชาวยุโรปชาติอื่นๆ ในหลายกรณีอีกด้วย

หลังจากที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชรบชนะและครองราชอาณาจักรเปอร์เซียทั้งหมดได้ราว 326 ปีก่อนคริสตศักราช พระองค์ทรงตัดสินใจจะขยายอาณาจักรกรีก (มาเซโดเนีย) ไปทางทิศตะวันออก – ไปยังประเทศอินเดีย ซึ่งอันที่จริงแล้วไม่มีความจำเป็นทางทหารแต่อย่างใดที่จะทำเช่นนั้น เหตุผลที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ยกทัพไปทางทิศอุษาคเนย์ไม่ปรากฏแน่ชัด อาจเป็นไปได้ว่า พระองค์ทรงมีความสนใจในดินแดนตะวันออกเป็นพิเศษ หรือไม่ก็ทรงมีพระประสงค์ที่จะได้รับชัยชนะทางทหารครั้งใหม่ แต่อเล็กซานเดอร์

ทรงเป็นศิษย์ของอริสโตเติลปราชญ์เอกชาวกรีก มีผู้กล่าวว่า ทรงได้เรียนรู้จากพระอาจารย์ของพระองค์ถึงเรื่อง “ผู้วิเศษ” (หมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) ที่ประเทศอินเดีย<sup>2</sup>



ภาพที่ 1 การเดินทางของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชสู่อินเดีย 327- 325 ปีก่อนคริสตกาล  
ที่มา: <http://www.biography.com/people/alexander-the-great-9180468>

มีผู้เคยได้ยืมคำรำลือว่า เหตุผลที่อเล็กซานเดอร์เดินทางทัพไปทางตะวันออกสู่อินเดียก็เพราะม้าของพระองค์ “บูเคฟาโลส” กลัวเงาของมันเอง แต่ข้อเท็จจริงก็คือ ทั้งม้าและกองทหารต่างก็ต้องเดินทางในเวลาบ่ายซึ่งทำให้เงาทอดทับทั้งคนและม้าไปเช่นกัน ดังนั้น เหตุผลที่แท้จริงของการเดินทางทัพไปยังอินเดียจึงน่าจะเป็นเพราะพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงอยากรู้เรื่องของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพิ่มเติม ข้อยืนยันสำหรับการคาดคะเนนี้เป็นข้อเขียนกึ่งนิยายเป็นภาษากรีกของนักเขียนนิรนามชาวเมือง อเล็กซานเดรียผู้หนึ่ง พบในดินแดนอียิปต์ งานประพันธ์ชิ้นนี้อ้างถึงจดหมายหลายฉบับรวมทั้งเรื่องแต่งอันเป็นเรื่องเล่าที่เขียนโดยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ข้อมูลอีกแหล่งหนึ่งเป็นเรื่องราวของกษัตริย์เมนนีโดรส กษัตริย์อินโด-กรีก ผู้ครองอาณาจักรบัคเตรียทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ข้อเขียนชุดนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในชื่อ “มิลินทปัญหา” เป็นบทสนทนาระหว่างพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสน กษัตริย์เมนนีโดรสหรือในชื่อที่รู้จักกันดีว่า พระเจ้ามิลินท์พระองค์นี้นับว่าเป็นกษัตริย์ยุโรปพระองค์แรกที่เลื่อมใสในคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าและทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาในยุคสมัยของพระองค์ สันนิษฐานว่า พระเจ้ามิลินท์นี่เองที่เป็นผู้ริเริ่มให้มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเลียนรูปแบบของเหล่าเทพเจ้ากรีก และพระองค์เองที่ เป็นผู้เผยแพร่พุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก

<sup>2</sup> ได้ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า คำสอนหลายข้อของอริสโตเติลตรงกับคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก เช่น เรื่อง “อะตอม” ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “อะตอม คือ รูปที่เล็กที่สุด” ในภาษาสันสกฤตเรียกอะตอมว่า “อ-วิ-นิ-โพ-คะ-รูป”

ในพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ เราได้อ่านเกิร์ตเรื่องราวขององค์พระเยซูเมื่อทรงพระชนมายุได้ 12 ปีที่ทรงกำลังถกเถียงปัญหาในโบสถ์ยิวอยู่กับบรรดาเหล่าปราชนย์ (ลูกา บท 2 ข้อ 41-52) อาจเป็นไปได้ว่า ปราชนย์เหล่านี้มีหลายคนมาจากทางตะวันออก นอกจากนี้ เรื่องราวการประสูติของพระคริสต์ที่เมืองเบ็ลเลเอ็มก็มีเรื่องราวของนักปราชนย์ 3 คนจากทิศตะวันออกที่เดินทางตามดาวประหลาดมาเฝ้าผู้มีบุญที่กำลังจะมาประสูติในโลก (มัดธาย บท 2 ข้อ 1-2) เพื่อถวายทองคำ กายานและมดยอบแต่ผู้มีบุญพระองค์นั้น

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวยุโรปกับศาสนาและวัฒนธรรมอินเดียมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่ยุคโบราณของยุโรป นับได้ว่าการเดินทางของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์แห่งมาเซโดเนียสู่อินเดียในราว 327-325 ปีก่อนคริสต์ศักราช นับเป็นครั้งแรกที่คนยุโรปได้มาสัมผัสกับแหล่งอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของอินเดีย

ในยุคกลาง คนยุโรปเริ่มรู้จักและรับรู้เรื่องพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจากราวคริสต์ศตวรรษที่ 13<sup>3</sup> แต่อันที่จริงเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้แพร่หลายในยุโรปก่อนหน้านั้นแล้ว ในรูปของตำนานเรื่องเล่า อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะบอกได้แน่ชัดว่า เรื่องราวของตำนานทางพุทธศาสนาเข้าไปถึงยุโรปได้อย่างไร แต่ตั้งแต่ก่อนการประสูติของพระเยซูคริสต์ เรื่องราวของพระพุทธศาสนาได้ไปถึงดินแดนอิหร่านตะวันออกแล้ว มีผู้พบหนังสือแปลเรื่องราวเหล่านี้เป็นภาษาเปอร์เซียกลางที่แปลเป็นภาษาอาหรับอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวตำนานพุทธศาสนาที่แปลเป็นภาษากรีก และที่เก่าแก่ยิ่งกว่านั้นก็คือ ข้อเขียนที่ได้รับการปรับปรุงสำนวนแล้ว ข้อเขียนเหล่านี้ไม่สามารถอ้างอิงแหล่งที่มาได้ชัด เป็นเรื่องราวขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาจากบท “บาลาวาริอานี” (Bahlavariani) ในคริสต์ศตวรรษที่ 7 และพบในงานวรรณกรรมของยุโรปตะวันตก และยุโรปตะวันออก ภายหลังจากเป็นที่รู้จักในรูปของตำนานนิยายเรื่อง “จอกศักดิ์สิทธิ์” (Gralroman/Grail Romance) มีข้อสันนิษฐานว่าตำนานเรื่องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ถูกปรับ เปลี่ยนและกลายเป็นเรื่องราวตำนานของนักบุญในคริสต์ศาสนานั้น น่าจะอยู่ในช่วงยุคกลางและมีต้นตอจากวรรณกรรมเผยแพร่คริสต์

<sup>3</sup> ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 11-13 เป็นช่วงของสงครามครูเสดที่นำรบจากยุโรปเดินทางสู่กรุงเยรูซาเล็ม และได้สัมผัสกับอารยธรรมของชาวอาหรับและโลกตะวันออกเป็นครั้งแรก ผลของสงครามครูเสดนั้นมหาศาล คือ ชาวยุโรปได้เรียนรู้เทคนิคการก่อสร้างที่ซับซ้อนขึ้นจากดินแดนตะวันออกกลาง สถาปัตยกรรมและวิทยาการใหม่หลายสาขา ได้รู้จักและนำเครื่องเทศแปลกใหม่และเสื้อผ้าแพรพรรณนานาสู่ยุโรป ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งในทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การค้า การทหาร: บรรณาธิการ

ศาสนา อย่างเช่นที่พบในข้อเขียนของนักบวชนิกายนักบวช ฟรานซิสกันชื่อ วิลเฮล์ม ฟอน รูบรุค<sup>4</sup> (Wilhelm von Rubruk) ที่เดินทางไปยังอาณาจักรมองโกลในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ระหว่าง ค.ศ. 1252-1255 โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะเผยแพร่ศาสนาคริสต์และโน้มน้าวให้ชาว มองโกลให้เข้ารับโดยเฉพาะองค์ข่านผู้ปกครองอาณาจักร นอกจากนี้ยังมีภารกิจทางการเมือง ที่ชาวคริสต์ประสงค์ที่จะมีอำนาจเหนือชาวมองโกลและได้ขนเผ่านี้นี้เป็นพันธมิตรต่อสู้กับ ชาวอาหรับ

วิลเฮล์ม ฟอน รูบรุคพยายามบันทึกพิธีกรรมทางพุทธศาสนาไว้เท่าที่จะทำได้ และ ได้เปรียบเทียบวัตถุที่พบเห็นในวัด เช่น พระพุทธรูป เช่นเทียบพระพุทธรูปกับรูปปั้นของนักบุญ คริสโตเฟอร์ (St. Christopher) ในบันทึกบทที่ 25 ฟอน รูบรุคบรรยายถึงพิธีปลงศพของ พระสงฆ์ การห่มจีวรสีเหลืองนั่งสองแถวหันหน้าเข้าหากันและศึกษาพระอภิธรรมซึ่งก็ยังไม่ พบเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นภาพเทียบเคียงกับชุดที่นักบวชของคริสต์ศาสนาสวมใส่ ฟอน รูบรุค เห็นว่าการใช้ชีวิตและหน้าที่ของพระสงฆ์และนักบวชคริสต์นั้นคล้ายกัน ทั้งยังบันทึกไว้ ด้วยว่า เหล่าพระสงฆ์ใช้ “ระฆัง” เช่นเดียวกับ “พวกเรา”

ประเด็นสำคัญในงานเขียนของวิลเฮล์ม ฟอน รูบรุค ก็คือ การเปรียบเทียบคำสอน คริสต์และพุทธ โดยเฉพาะข้ออภิปรายเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้าว่า ไม่มีในศาสนาพุทธ และฟอน รูบรุคเห็นว่าเป็นประเด็นที่มีปัญหา ทั้งยังได้อ้างถึงการที่ท่านเคยอภิปรายปัญหาเรื่องศาสนากับองค์ข่านแห่งมองโกล (Great Khan Mongke of the Mongol) เมื่อวันที่ 50 หลังจากวัน อีสเตอร์ใน ค.ศ. 1254 อีกด้วย การสนทนาเหล่านี้ มีชาวเยอรมันชื่อ รูเพิร์ต ฟอน ดอยซ์ (Rupert von Deutz) แต่งเป็นเรื่องไว้ บรรยายถึงการสนทนาเรื่องศาสนาระหว่างคริสเตียน กับยิว ส่วนชาวเยอรมันที่ชื่อ เพเทอร์ อาเบลาร์ท Peter Abelard) เขียนเรื่องการสนทนา ระหว่างคริสเตียน ยิวและมุสลิม นักเขียนทั้งคู่มีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 และถ้าข้อมูล เหล่านี้ของฟอน รูบรุคเป็นเรื่องจริง ก็นับได้ว่า ข้อเขียนทั้งหมดได้รับอิทธิพลจากขนบ การประพันธ์ของวงการวรรณศิลป์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

<sup>4</sup> วิลเฮล์ม ฟอน รูบรุค (Wilhelm von Rubruk (หรือ Ruysbroeck) นักบวชนิกายฟรานซิสกัน ผู้เดินทางไปยังเอเชีย ใน ค.ศ. 1253-55 วิลเฮล์ม ฟอน รูบรุค ได้รับมอบหมายจากสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 4 และ กษัตริย์ฝรั่งเศสลูกที่ 9 ให้เดินทางไปยังราชสำนักมองโกลของข่านใหญ่ คาราคูรัม บันทึกการเดินทางของบาทหลวง องค์นี้นับเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญอย่างมากทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับดินแดนเอเชียตะวันตกและเอเชียกลาง

อย่างไรก็ตาม ตามหลักฐานในเอกสารปรากฏชัดว่า ฟอน รูบรุคได้ศึกษาพุทธศาสนานิกายมหายานในอิเบตที่ปรากฏเรื่องราวของพระโพธิสัตว์หลายปางและหลายองค์<sup>5</sup>

ชาวยุโรปอีกคนที่สนใจบันทึกเรื่องราวของตะวันออกคือ มาร์โค โปโล นักเดินทางชาวเวนิส บันทึกของมาร์โค โปโล เป็นบันทึกการเดินทางที่เรียกในภาษาเยอรมันว่า “Reiseliteratur” (วรรณกรรมเดินทาง) มาร์โคโปโลเดินทางไปยังราชสำนักขององค์กุบไลข่าน ได้เขียนเล่าเรื่องประสบการณ์ที่ตนพบเห็นที่ราชสำนัก มีหลายตอนเป็นเรื่องราวตำนานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาร์โคไม่สนใจเรื่องลัทธิธรรมของพุทธศาสนาเหมือนฟอนรูบรุค แต่สนใจเรื่องเล่า ตำนาน รวมทั้งคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับชาตินี้และชาติหน้า การกลับชาติมาเกิด และมาร์โคยังเป็นชาวยุโรปคนแรกที่เรียกองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามพระนามแห่งพระราชสกุลของพระองค์ คือ “ศากย牟尼” อีกด้วย

นับว่า บันทึกของวิลเฮล์ม ฟอน รูบรุคและมาร์โค โปโลเป็นบันทึกฉบับแรกๆ จากยุคกลางของยุโรปที่กล่าวถึงประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาของคนยุโรปราว ค.ศ. 1200 เราได้พบเอกสารภาษาเยอรมันในดินแดนของชนเผ่าเยอรมัน เป็นบทประพันธ์ของบิชอปออตโต แห่งไฟริง (Bischof Otto II. von Freising) ชื่อ “เลาบัคเคอร์ บาลาม” (Laubacher Barlaam) ในข้อเขียนชุดนี้มีบทกวีนิพนธ์ของรูดอล์ฟ ฟอน เอมส์ (Rudolf von Ems) ที่ชื่อ “บาร์ลามและโยซาฟัด”<sup>6</sup> (Barlaam und Josaphat) เป็นบทกวีนิพนธ์ราว 15 ชุดที่ผู้คนในยุคกลางชื่นชอบมากจนถึงกับมีผู้นำไปประพันธ์เป็นร้อยแก้วต่อมาอีกครั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ในตอนต้น (Epilogue) ของกวีนิพนธ์เรื่องนี้ เป็นเรื่องราวของกษัตริย์บาราคิอัส (Barachias) กับโยซาฟัด โดยผู้ประพันธ์ คือ รูดอล์ฟ ฟอน เอมส์อ้างว่าเป็นเรื่องราวที่ตนได้ประสบมาเอง บทประพันธ์นี้แปลจากภาษากรีกเป็นภาษาละตินโดยจอห์น ดามัสคัส (John Damascus) เนื่องจากสมัยนั้นมีผู้รู้ภาษากรีกน้อย และรูดอล์ฟเองเป็นผู้แปลเรื่องราวนี้ออกเป็นภาษาเยอรมันด้วยเหตุผลเดียวกันกับจอห์น ดามัสคัสที่ต้องการ

<sup>5</sup> ดูเปรียบเทียบ โพล์เคอร์ แมร์เทินส์ (Volker Mertens) “การรับพุทธศาสนาในยุคกลาง” ต้นฉบับภาษาเยอรมันของบทความภาษาอังกฤษเรื่อง “The European Reception of Buddhism in the Middle Ages”, ใน: พรสวรรค์ วัฒนางกูร/ชายนริช เดเทอร์ริง (บรรณาธิการ) (2011, พิมพ์ครั้งที่ 2) *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature. An Intercultural Dialogue*, กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 10-13.

<sup>6</sup> เป็นชื่อมาจากภาษากรีก ชื่อ Iosaph and ภาษาอาหรับว่า Budasaph อันมีรากศัพท์จากภาษาสันสกฤตว่า Bodhisattava (พระโพธิสัตว์)

เผยแพร่เรื่องนี้ในภาษาละติน รูดอล์ฟเองก็มีความประสงค์จะเปิดโลกวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นภาษาเยอรมัน<sup>7</sup>

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ ในบทเรื่องเล่าร้อยแก้วที่มีใช้บทกวีนิพนธ์ของรูดอล์ฟ ฟอน เอมส์ เป็นต้นแบบนั้นมีการกล่าวพาดพิงถึงประเทศอินเดียในฐานะดินแดนมหัศจรรย์ที่อุดมด้วยสมบัติล้ำค่าราวเทพนิยาย เป็นดินแดนบริสุทธิ์ของนักบุญ โรมัส คริสเตียน (Saint Thomas Christian) กอร์ปด้วยศีลธรรมเหนือดินแดนยุโรปที่เต็มไปด้วยบาป เรื่องของเรื่องก็คือ ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา เป็นที่กล่าวขวัญกันมากกว่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1165 เป็นต้นมา พระที่ชื่อ จอห์นเขียนจดหมายฉบับหนึ่งถึงจักรพรรดิมานูเอลแห่งไบเซนทายน์ อาณาจักรโรมันตะวันออก (Byzantine Emperor Manuel) โดยนักบวชจอห์นอ้างว่าตนเป็นผู้ปกครองคริสเตียนแห่ง “อินเดียทั้งสาม” (“Three Indies”) สันนิษฐานว่า ต้นตอของการกล่าวอ้างนี้มาจากการที่นักบวชชาวจีนที่นับถือพุทธศาสนารบชนะสุลต่านมุสลิม ชันทียา (Muslim Sultan Sandjar) ใน ค.ศ. 1141 แต่เนื่องจากคนยุโรปยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา เลยจนกระทั่งมีงานเขียนของรูบรูด จึงมีการอ้างถึงคู่ต่อสู้คือสุลต่านมุสลิม ชันทียาว่าเป็นชาวคริสต์และเชื่อมโยงเข้ากับนักบุญโรมัส คริสเตียนที่อยู่ในอินเดีย เรื่องราวที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้วเรื่องนี้มีฉากในประเทศอินเดียและผู้ประพันธ์คาดหวังที่จะจัดฉากนี้ให้เป็นดินแดนตะวันออกของชาวคริสต์ เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างอาเวเนีย (Avenir) ผู้ข่มเหงชาวคริสต์กับบุตรชาย โยซาฟัด ผู้ทำนายที่กำลังจะเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสเตียนซึ่งผู้เป็นบิดาพยายามขัดขวางอย่างเต็มที่ โยซาฟัดได้สนทนากับบาร์ลาม (Barlaam) ฤๅษีเรื่องผู้สร้างโลก และวิธีที่จะเอาชนะทุกข์และความตายโดยอ้างถึงคำสอนในคริสต์ศาสนา มีการยกเรื่องตำนานและนิทานเปรียบเทียบมากมายซึ่งสืบค้นได้ว่ามีต้นตอมาจากตำนานในพระพุทธศาสนา เนื้อหาในบทสนทนาที่ดูแปลกปลอมสำหรับคำสอนพุทธก็คือ เรื่องตำนานเกี่ยวกับผู้สร้างที่สถิตเหนือโลกนี้ นับว่าบทสนทนาธรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดในเรื่อง พระเจ้าแห่งโลกหน้า เรื่องราวของความขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างบิดาอาเวเนียและบุตรชายโยซาฟัดดำเนินไปถึงขั้นมีการวางแผนให้มีตัวละครที่ชื่อ นาคอร์ (Nachor) แสร้งทำตนเป็นผู้ปกป้องคริสต์ศาสนา แต่แผนการนี้กลับตาลปัตรเป็นว่า นาคอร์กลายเป็นผู้ปกป้องถกเถียง

<sup>7</sup> ดูรายละเอียดใน: โพล์คเคอร์ แมร์เทินส์ (Volker Mertens), “The European Reception of Buddhism in the Middle Ages” (การรับพุทธศาสนาในยุคกลาง), (เชิงอรรถที่ 6), หน้า 16 - 17.



แทนคำสอนคริสต์จริงๆ จากผู้โจมตีชาวต่างชาติอื่นคือ กรีก และอียิปต์ นาคอร์อภิปรายปกป้องคริสต์ศาสนาโดยใช้หลักคำสอนคริสต์และไม่ยอมรับศาสนายิว อาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ในเรื่องนี้สะท้อนสถานการณ์ในประเทศอินเดียสมัยพุทธกาลของพระพุทธศาสนาท่ามกลางศาสนาพราหมณ์และศาสนาหลายนิกายในอินเดีย ประเด็นสำคัญในเรื่องก็คือ จะต้องเอาชนะความขัดแย้งทางศาสนาให้ได้ แนวคิดนี้อาจสำคัญสำหรับชาวคริสต์แต่ในทางพุทธแล้วไม่ใช่ประเด็นเลย

แนวคิดเกี่ยวกับประเทศอินเดียในฐานะดินแดนบริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องนี้ยังพบอีกต่อมาในตำนานของยุคกลางในร้อยแก้วเกี่ยวกับ “จอกศักดิ์สิทธิ์”

ความชื่นชอบในประเทศอินเดียและศาสนาของตะวันออกดังกล่าวนับว่าเป็นการปูทางสู่หลักการของกีวีนิพนธ์กึ่งศาสนาในยุคโรมานติก<sup>8</sup> อันเป็นช่วงเวลาที่คีนเยอรมันสนใจอินเดียและพุทธศาสนาผ่านวรรณศิลป์ (Dichtkunst) และศาสนา อันเป็นปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องมาจากวิกฤตเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาก่อนหน้านี้ในยุคแสงสว่างทางปัญญา (Aufklärung) ในคริสต์ศตวรรษที่ 18

สำหรับเยอรมนีนั้น นับได้ว่า นักปรัชญาอาทัว โซเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer ค.ศ. 1788-1860) ได้ชื่อว่าเป็นตัวแทนของพุทธศาสนาคนแรกของเยอรมัน โซเพนเฮาเออร์ยกย่องพุทธศาสนาในประเด็นเรื่องการแสวงหาความจริงว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เหนือกว่าศาสนาอื่นๆ ทั้งหมด<sup>9</sup> ทั้งยังได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ด้วย ความเห็นของโซเพนเฮาเออร์มีผลอย่างมหาศาลต่อวงการปรัชญา งานกวีนิพนธ์ ดนตรีของเยอรมัน รวมทั้งมีอิทธิพลต่อผลงานวรรณกรรมยุโรปและ



ภาพที่ 2 อาทัว โซเพนเฮาเออร์ (ค.ศ. 1788 - 1860)  
ที่มา: <http://www.google.de/#q=arthur+schopenhauer+fotos>

<sup>8</sup> ในที่นี้ขอเน้นว่า อินเดียเป็นดินแดนต้นตอแห่งศาสนาหลากหลายศาสนา ทั้งศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธฯ ในขณะที่พุทธศาสนานิกายมหายานของทิเบตก็มีบทบาทสำคัญไม่แพ้กัน

<sup>9</sup> ถ้ามองในแง่พุทธศาสนา นับได้ว่า โซเพนเฮาเออร์เข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนาหลายประการ ที่สำคัญคือ โซเพนเฮาเออร์เข้าใจและยอมรับว่า ชีวิตคือทุกข์ (Leid) และสาเหตุแห่งทุกข์คือกิเลสตัณหา (Wille) หรือความปรารถนา ความปรารถนาเหล่านี้ควรจะต้องถูกกำจัดทำลายไป ส่วนความเข้าใจในหลักธรรมอื่นๆ ยังมีรายละเอียดอีกมากในหนังสือเล่มหลักที่โซเพนเฮาเออร์เขียนคือ “Die Welt als Wille und Vorstellung” (ค.ศ. 1819) ว่า ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์หรือความอยากความปรารถนาและกิเลสทั้งปวงเริ่มต้นจากสมถะ (แทนที่จะเป็น “จิต”) และกฎแห่งกรรมคือสาเหตุของการเวียนว่าย

วรรณกรรมเยอรมันช่วงต้นสมัยใหม่ (คือปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20) อย่างไรก็ดี อิทธิพลของโซเปนเฮาเออร์เพิ่งส่งผลชัดเจนหลังจากที่นักปรัชญาผู้นี้เสียชีวิตแล้ว

นอกจากปรัชญาเชิงพุทธศาสนาของอาท้าว โซเปนเฮาเออร์แล้ว ในดินแดนเยอรมนี ยังมีผลงานแปลจากภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีของ ศาสตราจารย์ ดร.เพา ดอยเซิน (1845 - 1919) (Prof. Dr. Paul Deussen ค.ศ. 1845 - 1919)<sup>10</sup> ผลงานแปลของศาสตราจารย์ ดร.แฮร์มันน์ โอลเดินแบร์ก (Prof. Dr. Hermann Oldenberg ค.ศ. 1845-1920)<sup>11</sup> และ ศาสตราจารย์ ดร.คาร์ล เอ.นอยมันน์ (Prof. Dr. Karl E. Neumann ค.ศ. 1865 - 1915)<sup>12</sup> ระยะเวลาที่เป็นช่วงต่อระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นับเป็นช่วงเวลา ที่ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปค่อนข้างชัดเจน ช่วงเวลานี้ได้รับการขนานนามว่า “fin de siècle” หมายถึงยุคสมัยแห่งความหายนะที่คนยุโรปรู้สึกกว่า วิถีชีวิต ศิลธรรมและ อีกหลายๆ สิ่งกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลังจากมีการค้นพบเครื่องจักรเพื่อใช้ผลิต สินค้าเป็นจำนวนมากแทนการผลิตด้วยมือมนุษย์ อีกทั้งศิลปธรรมก็ดูจะเสื่อมโทรมลงมาก ผู้คนเสื่อมศรัทธาในศาสนจักรและศาสนา ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ที่มากับความ

---

ตายเกิดในวัฏสงสาร (ดูเปรียบเทียบ Volker Spierling (2002), *Arthur Schopenhauer zur Einführung*, Dresden: Junius Verlag, หน้า 15-17: Schopenhauer setzt in seiner Metaphysik 1. den Willen als Ding an sich als etwas völlig Ursprüngliches, 2. den Leib als bloße sichtbare Objektivation des Willens und 3. die Erkenntnis als bloße organische Werkzeugfunktion eines Teils des Leibes, des *Gehirns*. Die Welt als Vorstellung – so vorgestellt – ist ein “*Gehirnphänomen*” (เน้นโดยผู้เขียน) จะเห็นได้ว่า โซเปนเฮาเออร์ (รวมทั้งชาวตะวันตกคนอื่นๆ) ยังไม่เข้าใจเรื่อง กฎแห่งกรรม คือ จะกล่าวถึงเรื่องกรรมลอยๆ โดยไม่ได้เข้าใจความจริงหรือธรรมะที่ว่า คนเราทุกคนนั้นต้องรับผลจากการกระทำของตนเอง ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเองที่ไม่อาจบังคับบัญชาได้

<sup>10</sup> งานแปลจากภาษาสันสกฤต คือ *Das System des Vedānta* (ค.ศ.1883), *Die Sūtra's des Vedānta* (ค.ศ.1887), *Sechzig Upanishad's des Veda* (ค.ศ. 1877)

<sup>11</sup> งานแปลจากภาษาบาลี คือ *Buddha, Sein Leben, Seine Lehre, Seine Gemeinde* (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทประวัติ พุทธวจนะ คณะสงฆ์)

<sup>12</sup> งานแปลจากภาษาบาลีเป็นงานชิ้นสำคัญที่เป็นรากฐานของการพัฒนาการรับพระพุทธศาสนา ในยุโรป ได้แก่ *Die Reden Gotama Buddhas aus der Mittleren Sammlung* (ค.ศ. 1906) หนังสือ เรื่องคำสอนของพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้าเล่มนี้ พิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 2006 โดยสำนักพิมพ์ไบเยลไลน์-ชตายนซ์ลุตเทอ แอร์นชรอท (Beyerlein-Steinschulte Herrnschrot หนังสือชื่อ “*Die Reden des Buddhas*”

เปลี่ยนแปลงทางศิลปะ การค้นพบทฤษฎีสื่ออย่างใหม่ การค้นพบกล้องถ่ายภาพทำให้ความพยายามของมนุษย์ที่เคยพยายามวาดภาพให้เหมือนธรรมชาติให้มากที่สุดดูจะไร้ค่าไปเสียแล้ว เนื่องจากภาพถ่ายจากกล้องนั้นเหมือนจริงยิ่งกว่าภาพเขียนฝีมือของช่างเขียนหรือจิตรกรคนใดในช่วงนั้น ศิลปะเกือบทุกแขนงแสวงหาเส้นทางใหม่ มีทฤษฎีดนตรีแบบใหม่ที่ไร้เสียงประสานในลักษณะดั้งเดิมได้แก่ดนตรี 12 เสียงของอาร์โนลท์ เซินแบร์ก (Arnold Schönberg) นักประพันธ์เพลงชาวออสเตรีย กับทั้งทฤษฎีจิตวิทยาที่พยายามอธิบายเรื่องพลังจิตและจิตใต้สำนึกของมนุษย์ของซิกมุนท์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นต้น

จากจุดนี้เองที่คนยุโรปเริ่มแสวงหาหนทางใหม่ให้กับชีวิตของตนโดยเฉพาะหนทางใหม่ทางจิตวิญญาณ เป็นการแสวงหาที่ค่อนข้างเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดในดินแดนเยอรมัน คำวิพากษ์คริสต์ศาสนาของนักปรัชญาชาวเยอรมัน ฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) ที่ว่า “พระเจ้าตายแล้ว” (Gott ist tot!) สะท้อนถึงศรัทธาที่สั่นคลอนของชาวคริสต์จำนวนมาก ปัญญาชนเยอรมันเริ่มสนใจศาสนาอื่นมากขึ้นโดยเฉพาะคำสอนของศาสนาจากตะวันออก ประกอบกับนักวิชาการชาวเยอรมันได้ศึกษาภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี รวมทั้งคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธวจนะเริ่มเป็นที่รู้จักในดินแดนเยอรมัน และทำให้หนังสือของนักปรัชญาไซเพนเฮาเออร์ที่พยายามอธิบายตีความคำสอนของพระพุทธองค์เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปสู่วงวรรณศิลป์ด้วย นักประพันธ์ทั้งชาวเยอรมันและชาวยุโรปหลายชาติ ประพันธ์นิยาย เรื่องเล่า ตลอดจนตำนาน บทละครที่สอดแทรกแนวคิดคำสอนพุทธศาสนา หรือเป็นเรื่องราวในประเทศอินเดียสมัยพุทธกาล หรือแม้แต่ักเขียนบางท่านเช่น คาร์ล เยลเลอร์พ ชาวเดนมาร์กที่เขียนงานทั้งในภาษาเดนมาร์กและภาษาเยอรมันก็ได้้นำเรื่องราวพุทธประวัติมารังสรรค์จินตนาการเป็นบทละครเรื่องใหม่ เป็นต้น

เนื่องจากอิทธิพลของคำสอนพุทธศาสนาในยุโรปโดยเฉพาะในเยอรมนีมีหลากหลายรูปแบบ ปรากฏในผลงานวรรณกรรมและผลงานดนตรีมากมายขึ้น ในที่นี้ผู้เขียนได้คัดเลือกผลงานเด่นของนักประพันธ์คนสำคัญมานำเสนอ โดยมีการวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบด้วย

#### (i) คาร์ล เยลเลอร์พ แฮร์มันน์ เฮสเซอร์ (Hermann Hesse) และโทมัส มันน์ (Thomas Mann)

ในบรรดานักประพันธ์ชาวยุโรปในยุคต้นสมัยใหม่ซึ่งมีผลงานประพันธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหรือได้รับอิทธิพลของอินเดียหรือได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาไม่มากนักก็ว่าได้แก่ กวีชาวเดนมาร์กเจ้าของรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม คาร์ล เยลเลอร์พ (รับรางวัลโนเบล ค.ศ. 1917) โธมัส มันน์ (กวีชาวเยอรมันเจ้าของรางวัลโนเบล ค.ศ. 1929) และแฮร์มันน์

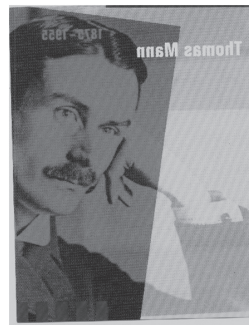
เฮสเซอร์ (Hermann Hesse) (รับรางวัลโนเบล ค.ศ. 1946) ผลงานประพันธ์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากเป็นเรื่องราวสมัยพุทธกาลในประเทศอินเดียคือเรื่อง “สิทธารถะ” (Siddharta 1922) ของแฮร์มันน์ เฮสเซอร์ ก่อนหน้านี้ เราได้พบวรรณกรรมของคาร์ล เยลเลอร์ฟ เรื่อง “กามนิตผู้แสวงบุญ – นิยายตำนาน” (Der Pilger Kamanita – Ein Legendenroman บทละครเรื่อง “เทวีแห่งพระสัพพัญญู) Das Weib des Vollendeten - Ein Legendendrama, 1906)



ภาพที่ 3 Karl Gjellerup คาร์ล เยลเลอร์ฟ (1857- 1919)

ที่มา: Ligações externas Prêmio Nobel-Karl Gjellerup A Fundação Nobel

สำหรับโรมัส มันน์ กวีและนักประพันธ์เอกของเยอรมัน มีผลงานเขียนส่วนใหญ่สะท้อนอิทธิพลยุโรปเต็มตัวแทบไม่มีเรื่องเกี่ยวกับทางอินเดียหรือตะวันออกเลย ยกเว้นนิยายเรื่องหนึ่งที่โรมัสมันน์ นำเค้าโครงเรื่องมาจากตำนานของเรื่องราวในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือเรื่อง “สลับเศียร - ตำนานอินเดีย” (Die vertauschten Köpfe, Eine indische Legende) โดยที่โรมัส มันน์ต่อเติมเนื้อเรื่องตอนจบตามแนวเขียนของท่าน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะงานประพันธ์ส่วนใหญ่ของโรมัส มันน์จะได้รับอิทธิพลตะวันตก แต่เราได้พบแนวคิดที่พ้องกับคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเรื่อง “ปัจจุบัน” คือ การนี้กรู้สภาวะปัจจุบันที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ของตัวละครหลายตัวในนวนิยายขนาดสั้น (Novelle) หรือที่เรียกในภาษาเยอรมันว่า “เรื่องเล่า” (Erzählung)



ภาพที่ 4 โรมัส มันน์

ที่มา: ไปสเตอร์ของสถาบันเกอเธ่ กรุงเทพฯ สำหรับงานสัมมนาเปิดตัวหนังสือ เมื่อโรมัส มันน์เล่าเรื่อง, ก.พ. ค.ศ. 2006

การรับพุทธศาสนาในงานประพันธ์ของกวีเอกทั้งสามท่านที่กล่าวนามมาแล้วมีลักษณะแตกต่างกันไป เยลเลอร์พเขียนนิยายตำนาน เรื่อง “กามนิตผู้แสวงบุญ”<sup>13</sup> และบทละคร “เทวีแห่งพระสัพพัญญู” รวมทั้งนวนิยายพุทธเรื่องอื่นๆ<sup>14</sup> หลังจากที่ได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวของทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธแล้วอย่างละเอียดลออในการประพันธ์เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์ เยลเลอร์พตั้งใจแน่วแน่ที่จะ “เปิดเผยภาพแนวคิดและวิถีทางของพุทธศาสนาให้ตรงความจริงที่สุด”<sup>15</sup> ซึ่งคนเยอรมันขณะนั้นยังไม่รู้จัก นิยายตำนานเรื่อง *กามนิตผู้แสวงบุญ* จึงนับเป็นเรื่องราวที่ได้รับอิทธิพลและแรงบันดาลใจจากกระแสใหม่ทางศาสนาในยุโรปช่วงต่อคริสต์ศตวรรษจากคริสต์ศตวรรษ 19 เข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งบรรดาชาวยุโรปจำนวนมากผิดหวังในศาสนาจักรพากันหันมาสนใจและศึกษาคำสอนของศาสนาและปรัชญาจากตะวันออก ในการประพันธ์เรื่อง *กามนิตผู้แสวงบุญ* นี้ เยลเลอร์พใช้ชาดก (Jataka) เป็นหลัก<sup>16</sup> ส่วนเหตุผลส่วนตัวที่เยลเลอร์พหันมาสนใจศึกษาเรื่องราวของตะวันออกนั้นไม่ปรากฏในประวัติชีวิตของท่าน

การหันเหออกห่างจากคริสต์ศาสนาของเยลเลอร์พและแฮร์มันน์ เฮสเซอร์นั้นต่างกัน เฮสเซอร์ตั้งใจที่จะละจากคำสอนของคริสต์ศาสนาด้วยเหตุผลส่วนตัวที่ต้องการค้นหาคำตอบสำหรับวิกฤติในชีวิต และแม้ว่าเฮสเซอร์จะมีพื้นเพครอบครัวมาจากโลกของคริสต์ศาสนา ตั้งแต่รุ่นปู่ยารวมทั้งบิดามารดาที่เคยทำงานเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศอินเดีย

<sup>13</sup> เสถียรโกเศศ และนาคะประทีป สองนักปราชญ์ชาวไทยได้แปลนวนิยายเรื่องนี้จากต้นฉบับภาษาอังกฤษของจอห์น อี โลจี (John E. Logie) เรื่องชื่อใหม่ว่า “กามนิต-วาสิฐี”

<sup>14</sup> นวนิยายแทรกเรื่องพุทธอื่นๆ เช่น *Die Hügelmühle* (ค.ศ. 1896), และ *Die Weltwanderer* (ค.ศ. 1910)

<sup>15</sup> เยลเลอร์พ, คาร์ล. ใน: Note, *Der Pilger Kamanita - Ein Legendenroman*, Nobelpreisträger bei Anaconda, 2007, หน้า 316. นิยายตำนานเรื่องนี้ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน ค.ศ. 1906 ที่กรุงโคเปนเฮเกน เดนมาร์ก ในชื่อว่า *Pilgerimen Kamanita* ต้นฉบับเป็นภาษาเดนมาร์กและผู้เขียนคือ เยลเลอร์พแปลต้นฉบับภาษาเดนมาร์กออกเป็นภาษาเยอรมันด้วยตนเอง ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 2 การพิมพ์ทั้งสองครั้งพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ทางวรรณกรรม “รีเทิน” Literarische Anstalt Rütten/Loening, เมืองพริงพอร์ทริมฝั่งแม่น้ำมายน์

<sup>16</sup> ดู เยลเลอร์พ, คาร์ล ใน: Note, *Der Pilger Kamanita - Ein Legendenroman*, (เชิงอรรถที่ 15), หน้า 316

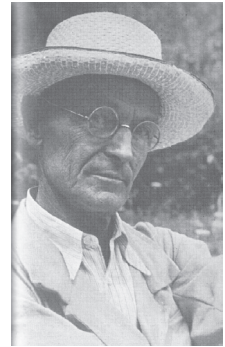
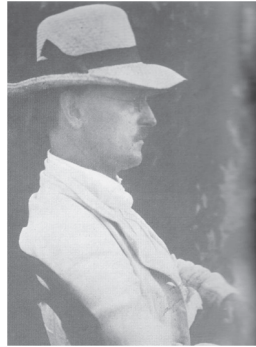
ก็ตาม แต่เฮสเซอร์ในวัยเยาว์รู้สึกเคลือบแคลงกับคำสอนของคริสต์ศาสนาหลายประการ อีกทั้งในบางจุดของคำสอน เฮสเซอร์ถึงกับสะอิดสะเอียนทนไม่ได้<sup>17</sup>

จากการศึกษาเรื่องราวของศาสนาและวัฒนธรรมตะวันออก เฮสเซอร์ได้พบทางออกที่สงบสำหรับความขัดแย้งระหว่างจิตวิญญาณและชีวิตที่กอรปด้วยรูป รส กลิ่น เสียง ระหว่างการประนีประนอมกับการเป็นตัวของตัวเอง และตั้งแต่ ค.ศ. 1907 เป็นต้นมา เฮสเซอร์เริ่มศึกษาเรื่องราวของประเทศอินเดีย วัฒนธรรมอินเดีย และต่อมาก็ศึกษาปรัชญาเล่าจื้อ และขงจื้อของจีน

เช่นเดียวกับงานเขียนชิ้นอื่นๆ ของเฮสเซอร์ที่เป็นความพยายามที่จะค้นหาตนเอง และจัดการกับความขัดแย้งในตัวเอง “*ลิตฮาร์ธะ*” (*Siddhartha*) นับเป็นงานประพันธ์อีกชิ้นหนึ่งในกลุ่มนี้ การแสวงหาตนเองของเฮสเซอร์นำไปสู่การแสวงหา “ความจริง” ในปรัชญาตะวันออกในเรื่อง “*ลิตฮาร์ธะ*” และ ในเรื่อง “*กามนิตผู้แสวงบุญ*” ของเอลเลอร์พ ตัวเอกของนิยายทั้งสองเรื่องคือ ลิตฮาร์ธะและกามนิตต่างแสวงหา “ความจริง” โดย “ความจริง” ตามความเข้าใจของลิตฮาร์ธะและกามนิตนั้นแตกต่างกัน “ความจริง” ของกามนิตคือ “การที่จะได้สมหวังในความรักกับคนรัก คือ วาสิฐฐี และการได้รางวัลด้วยการเสวยสุขบนสรวงสวรรค์ ในขณะที่ “ความจริง” ของลิตฮาร์ธะอยู่ในเอกภาพและความเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่งที่ประมวลอยู่ในคำภวานว่า “โอม”<sup>18</sup>

<sup>17</sup> ใน: เฮสเซอร์, แฮร์มันน์: *Mein Glauben* (บทความ), 1930. อ้างใน: Volker Michels, (2002), “Der ganze Osten atmet Religion” - Siddharta und Hermann Hesses Beziehung zu Indien und China”, ใน: *Hollenreise durch mich selbst, Hermann Hesses Siddharta, Steppenwolf*, Regina Bucher (บรรณาธิการ), สำนักพิมพ์ Andreas Furger และ Felix Graf Neue Zürcher Zeitung, หน้า 189.

<sup>18</sup> คำว่า “โอม” มาจากภาษาสันสกฤต ประกอบด้วย 3 เสียง คือ : เสียง อะ อุ และ ม (a, u, m) ในศาสนาฮินดู คำว่า “โอม” หมายถึงเทพสูงสุดทั้งสาม ได้แก่ (a) → Shiva (พระศิวะ) ผู้ทำลาย (u) → Vishnu (พระวิษณุ) ผู้ปกครอง และ (m) → Bhrama (พระพรหม) ผู้สร้าง ในพุทธศาสนามีการนำคำสวด “โอม” เข้ามาเพื่อสื่อถึงพระรัตนตรัย คือ (a) → A-ra-hang (อรหัง (บาลี)) หมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (u) → “u-ta-ma-dham” หมายถึงพระธรรม และ (m) → mahasangka’ → สาวกของพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระสงฆ์ คำว่า “โอม” ถือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์และมักใช้เป็นคำขึ้นต้นของการสวด



ภาพที่ 5 Hermann Hesse (1877 - 1962) - *Siddhartha* 1922; แฮร์มันน์ เฮสเซอร์ *ลิตทราธะ* พ.ศ. 2465  
ที่มา: Bernhard Zeller, *rororo monographien, Hermann Hesse, Rowolt Taschenbuch Verlag,*  
1963: 21, 125, 57

เช่นเดียวกับลิตทราธะผู้ซึ่งรู้ตัวในเวลาปัจจุบัน เราได้พบว่า ในผลงานประพันธ์ประเภท “เรื่องเล่า” ช่วงแรกๆ ของโฮมัส มันน์ ตัวเอกในเรื่องเล่าหลายต่อหลายเรื่องต่างมีคุณสมบัติที่จะ “ระลึกถึงเวลาปัจจุบัน” ดังตัวอย่างในเรื่อง “รอวันตาย” (*Der Tod*)<sup>19</sup> ท่านเคาน์ร็อคคอยความตายอย่างรู้ตัวว่าในถึงวันเกิดครบรอบอายุ 40 ปี ตนเองจะสิ้นชีวิตอย่างแน่นอน แต่มัจจุราขกลับเล่นตลกกับท่านเคาน์และคร่ำชีวิตสุดท้ายที่รักของท่านคือบุตรสาวคนเดียว อาซุนซิโอน แทนที่จะเป็นตัวท่านเคาน์เอง นั่นแสดงให้เห็นว่า ท่านเคาน์มิได้ตระหนักในความจริง คือ “ไตรลักษณ์”<sup>20</sup> ว่า ชีวิตมนุษย์เป็นทุกข์ ต่างก็มีกรรมของตนเองที่บังคับบัญชาไม่ได้

ส่วนในเรื่องเล่า “*ความรู้สึกลึกซึ้งผิดหวัง*” (*Enttäuschung*) ตัวเอกของเรื่อง (ที่ไม่มีชื่อ) ถวิลหาเสี้ยวเวลาแห่งความสมหวัง เสี้ยวเวลาแห่ง “ที่สุด” ของชีวิต เสี้ยวเวลาของ “ความงามและความน่าเกลียดน่าชัง” ที่จะทำให้ชีวิตของเขาตื่นตื่นสมหวังสุดยอด เมื่อตัวเอกของเรื่องยังอยู่ในวัยเยาว์ได้เกิดไฟไหม้บ้านขึ้น ในนาทีแห่งความตระหนกกลัว สับสนและความทุกข์นั้น

<sup>19</sup> ใน: พรสวรรค์ วัฒนางกูร บรรณาธิการ (2549), *เมื่อโฮมัส มันน์เล่าเรื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 75 - 88.

<sup>20</sup> ไตรลักษณ์ → อนิจจัง = ความไม่เที่ยงบังคับบัญชาไม่ได้ ทุกขัง = ความทุกข์ อนัตตา = ความไม่มีตัวตน

เขากลับผิดหวังอย่างรุนแรงว่า วินาทีนั้นมิได้ทำให้เขารู้สึกพอใจอย่างยิ่งยวดแต่ประการใดเลย เพราะมันก็ “แค่นั้น” เอง (พรสรรค์ วัฒนางกูร, *เมื่อโรมัส มั่นนัเล่าเรื่อง*: 63-74)

ในนวนิยายขนาดสั้น (Novelle) “*ความตายที่เวนิส*” (Der Tod in Venedig) กุสตาฟ ฟอน อชเชินบัค รู้สึกได้ถึงทุกวินาทีแห่งความรู้สึกภายในร่างกายและความสำนึกรู้ภายในจิตใจทั้งปวงของตน อชเชินบัคเริ่มถามตัวเองว่า มันคืออะไรกันแน่” เท่ากับว่า อันที่จริงอชเชินบัคสังหรณ์ได้ถึงชะตากรรมอันโศกสลดของตนเองในเมืองเวนิซที่กำลังจะเกิดขึ้น และดำเนินอยู่ (พรสรรค์ วัฒนางกูร, *เมื่อโรมัส มั่นนัเล่าเรื่อง*: 421 - 541)

ส่วนในเรื่อง “*ท่วงทุกข์*” (Schwere Stunde) (พรสรรค์ วัฒนางกูร, *เมื่อโรมัส มั่นนัเล่าเรื่อง*: 317-331) โรมัส มั่นนับรรยายความรู้สึกนึกคิดของกวีเอก ซิลเลอร์<sup>21</sup> อย่างละเอียดลออในช่วงโมงแห่งความทุกข์ทรมานระหว่างตริกตรองว่าจะประพันธ์งานเขียนงานต่อไปอย่างไรดี นั้นย่อมหมายถึงว่า ความรู้สึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาของตัวละครในงานเขียนของโรมัส มั่นนัเป็นเครื่องสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาของนักประพันธ์เอกชาวเยอรมันผู้นี้ว่า ท่านเฝ้าสังเกตตนเองมากเพียงใด

แต่ผลงานประพันธ์อีกชิ้นหนึ่งของโรมัส มั่นนัที่ออกจะแปลกไปจากงานเขียนชิ้นอื่นๆ ซึ่งเป็นยุโรปมาก คือ ตำนานจากอินเดียเรื่อง “*สลับเคียร์*” (*Die vertäuschten Köpfe. Eine indische Legende* (ค.ศ.1939 / ตีพิมพ์ 1940) ที่เขียนด้วยเนื้อหาและบรรยากาศแบบอินเดีย ก่อนหน้านี้โรมัส มั่นนั ได้อ่านหนังสือรวมตำนานจากอินเดียของ ฮายน์ริช ซิมเมอร์ (Heinrich Zimmer) ชื่อ “*มารดรโลกแห่งอินเดีย*” (*Die indische Weltmutter*, Zürich ค.ศ.1939)<sup>22</sup> ตีพิมพ์ใน *Eranos-Jahrbuch* ใน ค.ศ. 1939 หลังจากนั้น โรมัส มั่นนั ตีพิมพ์หนังสือรวมบทความเกี่ยวกับไซเพนเฮาเออร์

<sup>21</sup> ฟรีดริช (ฟอน) ซิลเลอร์ (Friedrich von Schiller ค.ศ. 1759-1805) นักประพันธ์เอกยุคแห่งอารมณและปัจเจกต่ยุคคลาสสิกของเยอรมัน พานักที่นครไวมาตั้งแต่ช่วง 15 ปีสุดท้ายของปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ท่านได้ร่วมงานทางวรรณศิลป์กับกวีเอกโยฮัน วอลฟ์กัง ฟอน เกอเธ่ ทำให้วรรณกรรมเยอรมันและภาษาเยอรมันเข้าสู่ยุคคลาสสิกได้รับการยอมรับจากนานาชาติในยุโรป

<sup>22</sup> ดีเทอร์ บอชไมเออร์ (Dieter Borchmeyer, 2010), *The Transposed Heads. A Legend of India. Thomas Mann's Metaphysical Joke*” (ฉบับภาษาอังกฤษ, แปลจากภาษาเยอรมันโดยอิงโก เพเทอร์ส์ ใน: Pornsan Watanangura / Heinrich Detering (editors) (2010, 2<sup>nd</sup> edition 2011), *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature: An Intercultural Dialogue*. Bangkok: Centre for European Studies at Chulalongkorn University, หน้า 51.



ตำนานอินเดียเรื่อง “สลับเศียร” เป็นเรื่องราวของเพื่อนรักสองคนที่ชื่อชรีดามันน์ กับนันดา และสิตา คู่รักของชายหนุ่มทั้งคู่ สิตานั้นแม้ว่าจะรักสามีของตนคือ ชรีดามันน์ สักเพียงใด แต่ก็อดไม่ได้ที่จะพึงใจรูปลักษณ์อันงดงามของนันดา และเมื่อสิตาได้สลับศีรษะของชายหนุ่มทั้งคู่ในวิหารเจ้าแม่กาลีด้วยความเลินเล่อนั้น เท่ากับว่าสิตาได้ทำตามความปรารถนาอันซ่อนเร้นของตนเองไปพร้อมกัน คือ ความปรารถนาในรูป รส กลิ่น เสียง จากนันดาและความเป็นปราชญ์ของชรีดามันน์ ความสุขสมในรักของสิตาและ “การสมรสกับความงามและความปราดเปรื่อง “เป็นอยู่ไม่นานความสุขที่แฝงด้วยทุกข์อันเกิดจากคำถามซ้ำซากที่สิตาต้องถามตนเองว่า “จริงๆ แล้ว ตนสมรสกับผู้ใดกันแน่” และในที่สุด บุคคลทั้งสามผู้ร่วมชะตากรรมก็ได้ตัดสินใจร่วมกันกระโดดลงในกองไฟแห่งความสับสนเพื่อที่จะ “รวมหลอมความเป็นตัวตนของตนเอง” เข้ากับสรรพสิ่งอีกครั้ง (VIII, 802) ความตายในลักษณะนี้นับว่าตรงกับหลักปรัชญาของโซเปนเฮาเออร์ที่ถือว่า ความตายเท่านั้นจะเป็นทางเดียวที่จะรวมจิตวิญญาณและกิเลสค้นหาเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวได้

โรมัส มันน์ เขียนไว้ในจดหมายลงวันที่ 15 สิงหาคมถึงมิตรชาวอเมริกันเจ้าของสำนักพิมพ์ที่ชื่อ อัลเฟรด เว. คอนอบท์ ว่า เรื่อง “สลับเศียร” เป็น “เรื่องชวนหัวกึ่งปรัชญา เรื่องความเป็นไปของโลก” (A Metaphysical Joke) และที่ใช้คำนี้เป็นภาษาเยอรมันในจดหมายถึงเพื่อนชาวเยอรมันด้วย คือ “metaphysischer Spaß/metaphysischer Scherz”

เรื่องราวทางเมตาฟิสิกส์เข้ามาเกี่ยวข้องกับตำนานอินเดียก็ด้วยการที่โรมัส มันน์ นำเสนอแนวคิดทางเมตาฟิสิกส์ของโซเปนเฮาเออร์ในลักษณะบิดเบี้ยวเหนือจริง เรื่องข้อคิดที่ว่า ชีวิตคนเราที่เป็นกิเลสและภาพในความนึกฝัน (มายา) นั้น มีพื้นฐานอยู่บน “การแบ่งแยกตัวตนของการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันตั้งแต่เริ่มต้น”<sup>23</sup> และนี่เป็นแนวคิดที่โรมัส มันน์ เห็นคุณค่าอย่างมาก ในตำนานอินเดียเรื่อง “สลับเศียร” นี้ โรมัส มันน์ ไม่ได้แยกความแตกต่างระหว่างพราหมณ์ (ฮินดู) และพุทธ ในความเห็นของตีเทออร์ บอชไมเออร์ การนำ

<sup>23</sup> โรมัส มันน์ เขียนข้อความนี้ในจดหมายถึงนักแปลหญิงชาวฝรั่งเศส Louise Servicen จดหมายลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1948. ใน: Borchmeyer, Dieter (2011), “The Transposed Heads. A Legend of India. Thomas Mann’s Metaphysical Joke” (เชิงอรรถที่ 22), หน้า 57.

เสนอแนวคิดเชิงเสียดสีบิดเบี้ยวเหนือความจริงเกี่ยวกับมายาในเรื่อง “สลับเศียร” กับแนวคิดล้อเลียนเรื่องจิตวิญญาณอื่นๆ ในตำนานอินเดียเรื่องนี้กลับเป็นเครื่องแสดงถึงความเชื่อมั่นของโรมัส มัสน์ที่มีต่อแนวคิดทางปรัชญาของโซเปนเฮาเออร์

## (ii) บทละครของเอากุสท์ ชตรินแบร์กและแบร์ทอลท์ เบรชท์

ในบรรดาบทละครที่เป็นผลงานประพันธ์ของนักการละครชาวสวีเดนเอากุสท์ ชตรินแบร์ก มีบทละครอย่างน้อย 2 เรื่องที่แทรกแนวคิดพุทธศาสนาตามแนวข้อเขียนของโซเปนเฮาเออร์ และเป็นแนวคิดพุทธในความเห็นของโซเปนเฮาเออร์และริชาร์ด วากเนอร์ ละครทั้งสองเรื่องนี้คือ “โซนาตาแห่งวิญญาณมรณะ” (*Gespensersonate*) และ “เกมส์ความฝัน” (*Ein Traumspiel*) มีหลายประเด็นที่ชตรินแบร์กนำเสนอชีวิตที่เป็นทุกข์ ชีวิตคือมายา เป็นชีวิตแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร (*Samsara*) และในตอนจบของบทละครทั้งสองเรื่องมีภาพที่สื่อถึงโลกในกรอบความเป็นไปแห่งชีวิตในเชิงพุทธศาสนา ในบทละคร “เกมส์ความฝัน” ภาพสุดท้ายในเรื่องเป็นภาพพระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งรอคอย ส่วน “โซนาตาแห่งวิญญาณมรณะ” จบด้วยเสียงเพลงของหนุ่มนักศึกษา เนื้อเพลงอาจตีความเชิงพุทธหรือเชิงคริสต์ก็ได้ แม้เรื่องราวมิได้จบลงด้วยคำสอนที่สื่อถึงการหลุดพ้น หากแต่เป็นเสียงดนตรีของเพลงบทที่ไม่สามารถจะให้ผู้ใดหลุดพ้นได้

การช่วยเหลือให้ตัวละครในเรื่องพ้นทุกข์ผ่านมาทางธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในเนื้อเรื่องและในชะตากรรมของตัวละครแต่ละตัว คำสอนเหล่านี้ผสมผสานกับคำสอนในพระคริสต์ธรรมคัมภีร์และปรัชญาพุทธของโซเปนเฮาเออร์ เป็นคำสอนที่จบด้วยเสียงดนตรี เพราะอันที่จริงแล้วละครเรื่องนี้เป็นบทเพลงโซนาตา อาจกล่าวได้ว่าทางรอดหรือความหลุดพ้นนั้นอยู่ในงานศิลป์เช่นเดียวกับแนวคิดของยูโครมานติกและแนวคิดในปรัชญาของโซเปนเฮาเออร์ ความหลุดพ้นผ่านงานศิลป์ในที่นี้ ก็คือ งานดนตรีที่อยู่เหนือความปรารถนาและกิเลส เหนือความผูกพันกับภาษาและความเข้าใจผิดที่งมงายอันอาจเกิดจากภาษา จึงนับว่า ดนตรีเป็นตอบจบของละครที่แสดงความเป็นศิลปการละครได้อย่างงดงามตามความเห็นของ เดเทอร์ริง/วัตนางกูร์ เป็นตอนจบที่เสมือนคำปลอบประโลมและมีน้ำเสียงเป็นยุโรปอย่างยิ่ง นับเป็นคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่แสดงออกในความหลากหลายของศาสนาแห่งศิลปะ<sup>24</sup>

<sup>24</sup> ใน: Pomsan Watanangura, *Die Lehre Buddha in der synkretischen Kunstreligion. Strindbergs Ein Traumspiel und Gespensersonate*, in: Heinrich Detering, Maren Ermisch, Pomsan Watanangura (editors), *Der Buddha in der deutschen Dichtung, Manhattan Manuscripts Band 11, herausgegeben von Eckart Goebel mit Paul Flemming und John T. Hamilton. Gö ttingen: Wallstein Verlag, 2014, หน้า 92 - 93.*



ภาพที่ 6 August Strindberg (1849-1912)

ที่มา: <http://www.googlede/#q+August+Strindberg+Fotos>

ภาพที่ 7 Bertolt Brecht (1898-1959)

ที่มา: <http://www.google.de/#q+Bertolt+Brecht+Fotos>

เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เป็นผลงานของแบร์ทอลท์ เบรชต์นั้นสั้นกว่ามาก อันที่จริงแล้วเราได้พบเนื้อหาพุทธเฉพาะในงานกวีนิพนธ์ที่ชื่อ *Gleichnis des Buddhas vom brennenden Haus* (ค.ศ. 1938) (คำสอนเปรียบเทียบของพระพุทธองค์เรื่องบ้านที่กำลังไหม้ไฟ) ในชุดกวีนิพนธ์ที่ชื่อ “Svenborg Poems” เดเทอร์ริงเห็นว่า การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการลี้ภัยของเบรชต์ในสแกนดิเนเวียจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจดีขึ้นถึงการที่เบรชต์เลือกสาระทางพุทธศาสนานี้มาประพันธ์เป็นบทกวี นั่นคือ ในแง่หนึ่ง เบรชต์กำลังเผชิญกับการคุกคามของลัทธิฟาสซิสต์ (นาซี) ในเยอรมนีและในยุโรป ในขณะที่เดียวกันเบรชต์ก็ตระหนักถึงสถานะอันน่าสะพรึงกลัวของการปกครองโดยสตาลินในรัสเซีย ภัยนั้นคุกคามร้ายแรงเกินกว่าที่จะมาเสียเวลาตั้งคำถามว่า แล้วทุกอย่างจะเป็นอย่างไรต่อไป หรือทั้งหมดนี้จะนำไปสู่ระบอบที่น่าสะพรึงกลัวระบอบใหม่หรือไม่ในอนาคต สำหรับคำถามนี้ไม่มีคำตอบในธรรมชาติของพระพุทธองค์ แต่จากเรื่องเปรียบเทียบที่พระศาสดาทรงเล่า สื่อชัดเจนว่า บรรดาผู้นับที่ทั้งหลายกำลังถูกคุกคามจากภัยที่บ้านกำลังไหม้ไฟ เขาเหล่านั้นควรจะรีบออกจากบ้านที่กำลังไหม้ด้วยไฟกิเลสและเริ่มต้นชีวิตใหม่ โคลงบทนี้แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของเบรชต์กับกาลเวลา

และเช่นเดียวกับโรมัส มันน์ ในความเห็นของฮายน์ริช เดเทอร์ริง เบรชต์ที่ได้ละจากคำสอนของพระพุทธองค์และกระทำตนเยี่ยงนักการเมือง – **เยี่ยงศิลปินที่เป็นนักการเมือง**<sup>25</sup>

<sup>25</sup> ดู ฮายน์ริช เดเทอร์ริง (2011), Thomas Mann and Bertolt Brecht: Two Postales of Buddhism, ใน: Pornsan Watanangura/Heinrich Detering (editors), 2<sup>nd</sup> edition 2011), *On the Reception of Buddhism in German Pilosophy and Literature: An Intercultural Dialogue* (เชิงอรรถที่ 22), หน้า 69 - 82.

## (iii) ริชาร์ด วากเนอร์

ในช่วงต้นสมัยใหม่ เราได้พบผลงานดนตรีหลายชิ้นที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะผลงานดนตรีหลายต่อหลายชิ้นของริชาร์ด วากเนอร์ที่พัฒนาจากแนวคิดเชิงปรัชญาเมตาฟิสิกส์ของโซเปนเฮาเออร์ กลายมาเป็นละครเพลง (Musikdrama) เรื่อง *ทริสตันและอีโซลเดอ (Tristan und Isolde)* แนวคิดของโซเปนเฮาเออร์ที่มีอิทธิพลต่อวากเนอร์ และวากเนอร์ตระหนักดีถึงข้อคิดเชิงปรัชญานั้น ได้แก่ วิธีอธิบายโลกของโซเปนเฮาเออร์ที่ว่า โลกเป็น “ความปรารถนา” เป็น “กิเลส” รวมทั้งหลักการว่าด้วยความรักที่ว่า “เพศสัมพันธ์คือจุดกำเนิดของกิเลส” ประเด็นนี้บอช ไมเออร์วิเคราะห์ว่า บทเพลงในละครดนตรีเรื่อง *ทริสตัน* “ล้วนถูกกำหนดจากความปรารถนาใคร่รู้ในความเป็นไปของโลกและจักรวาล” นอกจากนี้ บอชไมเออร์ยังมีความเห็นต่อไปว่า “ประเด็นนี้ในอุปรากรย่อมไม่ใช่การปฏิเสธกิเลสและความปรารถนา” แน่นนอน “เพราะมันเป็นเรื่องราวของกวีนิพนธ์แห่งความรัก และในความรักเชิงเพศสัมพันธ์นั้น ก็คือ การยอมรับกิเลสตัณหาอย่างชัดเจนที่สุดในละครดนตรีเรื่อง *พาสิวาล*” (Parsifal) วากเนอร์ลดระดับแนวคิดของโซเปนเฮาเออร์ให้น้อยลงและหันกลับไปสู่ทางสายแห่งการทรมานตนในความรักเชิงเมตาฟิสิกส์ของปรัชญาโซเปนเฮาเออร์<sup>26</sup>

วากเนอร์นิยมชมชื่นพระพุทธศาสนามาก เขาเขียนถึงภริยา โคซิมาในบ้านที่กประจำวันลงวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1882 ว่า พุทธศาสนานั้นคือ “ความเบ่งบานของจิตวิญญาณมนุษย์ในการที่จะต่อสู้กับความตกต่ำทางวัฒนธรรมที่กำลังคืบคลานเข้ามา และต่อสู้กับความกดดันทั้งปวงที่คริสต์ศาสนากำลังจะได้รับ”

ละครดนตรีของวากเนอร์ที่มีเนื้อหาและเรื่องราวเป็น “พุทธ” มากที่สุดคือเรื่อง *“ผู้ชนะ” (Die Sieger)* เป็นที่น่าเสียดายว่า ละครดนตรีเรื่องนี้เป็นแผนงานที่อยู่แต่ในกระดาษไม่เคยลงโรงออกแสดงเลย *“ผู้ชนะ”* เป็นแผนงานของวากเนอร์หลังจากที่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาแล้วอย่างละเอียด และเป็นแนวคิดพุทธในความเห็นของโซเปนเฮาเออร์ ละครเพลงเรื่อง *“ผู้ชนะ”* นับเป็นความพยายามของวากเนอร์ที่จะนำแนวคิดพุทธและคริสต์มาเทียบเคียงกัน

<sup>26</sup> ดีเทอร์ บอชไมเออร์: “ข้าพเจ้าถวิลหาอย่างแรงกล้าที่จะไปถึงดินแดนแห่งนิพพาน...” (sehnsüchtig blicke ich oft nach dem Land Nirwana...)” คริสต์ศาสนาเชิงพุทธ ใน: *Jahrbuch der deutschen Schiller-Gesellschaft*, เล่มที่ LIV (2010), เกิททิงเงิน 2010, หน้า 378-397.

ในเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์ประสงค์ที่จะนำเสนอภาพของโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ รวมทั้ง การปฏิเสธกิเลสตัณหาอันเป็นสัญลักษณ์ของการออกจากการเวียนว่ายตายเกิดหรือวัฏสงสารเพื่อให้พ้นทุกข์<sup>27</sup>

“ผู้ชนะ” เป็นเรื่องราวความรักของหญิงวรวงษ์จันทาลผู้หนึ่งที่เฝ้าหลังรักพระอานนท์ องค์ ฤๅษีแห่งคตาคามนีอย่างหัวปักหัวปำ ในตอนจบของเรื่อง พระอานนท์ ทรงรับหญิงจันทาลผู้นี้ไว้ในฐานะ “น้องสาว” และเธอได้ขออนุญาตอุปสมบทในที่สุด บุคคลทั้งสองได้แก่หญิงจันทาลและพระอานนท์จึงเป็น “ผู้ชนะ” ได้แก่ชนะกิเลสและความปรารถนา ทั้งปวง

ตามความตั้งใจของวากเนอร์นั้น ต้องการที่จะนำเสนอแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด การกลับชาติมาเกิดและเรื่องชาติอดีต ชาตินี้ และชาติหน้า อันเป็นประเด็นที่ชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวยุโรปเยอรมันรู้สึกทึ่งและสนใจเป็นพิเศษ เรื่องราวของหญิงจันทาลที่มาหลังรักพระอานนท์แต่ต้องผิดหวังในรักนั้นมีไขเรื่องบังเอิญ แต่เป็นเพราะหญิงจันทาลผู้นี้เคยเกิดเป็นสตรีสูงศักดิ์ในตระกูลพราหมณ์ผู้มีรูปโฉมงดงามเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มตระกูลสูงมากหน้าหลายตา แต่เธอได้ปฏิเสธรักของชายหนุ่มผู้หนึ่งอย่างไร้เยื่อใย ทั้งยังพูดจาเสียสติดูแคลนหนุ่มผู้นั้น ตรงนี้เองที่วากเนอร์ต้องการชี้ว่า การกระทำของหญิงผู้นี้ในภพชาติก่อนเป็นวิบากกรรมของเธอที่ทำให้เธอต้องทนทุกข์ทรมานมาหลังรักพระอานนท์ และถูกปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง

วิบากกรรม หรือ “กรรม” (Kamma) นี้เอง ที่วากเนอร์ตั้งใจจะนำมาสร้างสรรค์เป็นทำนองดนตรีให้เป็นทำนองหลักของละครดนตรีเรื่องนี้

วากเนอร์ใช้เวลาในการเตรียมการอุปกร หรือละครดนตรีเรื่อง “ผู้ชนะ” แต่ละละครดนตรีเรื่องนี้ไม่เคยเขียนเสร็จเป็นบทอุปกรและนำออกแสดงเลย มีแต่บทร่างเนื้อเรื่องย่อๆ เป็นภาษาเยอรมันที่ยังคงเหลือเป็นหลักฐานมาจนทุกวันนี้

เหตุผลสำคัญที่ละครดนตรีหรืออุปกรเรื่อง “ผู้ชนะ” เป็นเพียงจินตนาการในแผ่นกระดาษก็คือ ความตั้งใจของวากเนอร์ที่จะนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนานั้นได้เป็นรูปเป็นร่างสมบูรณ์ในผลงาน อุปกรเรื่อง “พาชิวาล” (Parzifal) แล้ว แต่เรื่อง “ผู้ชนะ” ต่างจาก

<sup>27</sup> จากจดหมายของวากเนอร์เขียนถึงลิซซ์ (ฟรันซ์ ลิซซ์) ลงวันที่ 7 มิถุนายน ค.ศ. 1855

“พาซิวัล” ตรงที่เนื้อเรื่องทั้งหมดเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ละครดนตรีเรื่องนี้ต้องการฉาก แสง เสียง และโดยเฉพาะต้องการดนตรีทั้งบรรเลงและดนตรีที่มีคำร้องที่มีทำนองเสียงเป็น ตะวันออก เป็น “อินเดีย” สำหรับ “โลกอินเดียสมัยพุทธกาล” ซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ วากเนอร์ไม่คุ้นเคยเลยแม้แต่น้อย วากเนอร์เขียนไว้ในจดหมายถึง โคซิมา ภริยาเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1882 ว่า ท่าน “ไม้อาจประพันธ์เนื้อเรื่องของพระพุทธรองค์เป็นบทเพลงได้ เพราะภาพของต้นมะม่วง ดอกบัว และอื่นๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าไม่คุ้นเคย และถ้าประพันธ์ เพลงออกมาจริง ก็คงจะทำให้ดูเป็นของที่แต่งขึ้นมาใหม่ไม่กลมกลืนกับธรรมชาติที่แท้จริง ก็เป็นได้” (CT II, 1024)<sup>28</sup> ดังนั้น วากเนอร์จึงเลือกที่จะแปลงแนวคิดพุทธศาสนาในรูปของ เรื่องราวจากยุคกลางของยุโรปท่ามกลางบรรยากาศคริสต์ศาสนาอย่างที่ท่านคุ้นเคย ดังปรากฏในอุปรากรเรื่อง “พาซิวัล” ที่ทุกคนสามารถสัมผัสเนื้อหาที่เป็นปรัชญาพุทธได้

ทั้งวากเนอร์และโคซิมามีความเห็นสอดคล้องกันว่า เรื่อง “พาซิวัล” (*Pazifal*) และ “ผู้ชนะ” (*Die Sieger*) มีแก่นเรื่องคล้ายกัน นั่นคือ เป็นประเด็นเรื่อง “การให้เกียรติ และความหลุดพ้นของอิสตรี” (*Die Einlösung des Weibes*) (CT II, 659) แต่ประเด็น เรื่อง “ความรัก” ใน “พาซิวัล” และ “ผู้ชนะ” ตรงกันข้ามกันโดยสิ้นเชิง ความรักใน “พาซิวัล” เป็นความรักพิศواسเร้าร้อน (*Eros*) ในขณะที่ความรักใน “ผู้ชนะ” เป็นความรักพิศวง ทั้งตัวเอกคือ คุณตรี (*Kundry* ใน *Parzifal*) และ ปรากริตติ (*Prakriti* ใน *Die Sieger*) ต่างต้องทนทุกข์ทรมานเพราะความรัก ทางออกหรือทางหลุดพ้นหรือเกียรติของคุณตรีก็คือ “ความตาย” ในขณะที่ทางหลุดพ้นของปรากริตติคือ การละจากรักเชิงชู้สาวที่เธอมีต่อ พระอานนท์ (*Entsagung*) และแม้ว่าเรื่องราวของ “ผู้ชนะ” จะไม่เคยนำเสนอออกแสดงบนเวที เลยก็ตาม ละครดนตรีทั้งสองเรื่อง คือ *Parsifal* และ *Die Sieger* ก็นับว่าเป็นเครื่องหมาย ของการประสานระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ระหว่างต่างศาสนา คือ พราหมณ์และพุทธ และชี้ให้เห็นถึงแนวคิดของวากเนอร์ในประเด็น “ศาสนาที่แท้จริง” (X, 12) เพื่อสันติภาพในโลก เพราะในความเห็นของวากเนอร์นั้น “ศิลปะ” ควรจะเป็น “ผู้ปลดปล่อย” ศาสนาให้อยู่ รอดได้

<sup>28</sup> ใน: “บันทึกประจำวัน” ของ โคซิมา ภริยาของวากเนอร์. อ้างใน: ดีเทอร์ บอชไมเออร์, ..... (sehnsüchtig blicke ich oft nach dem Land Nirwana...”, ข้อคิดคริสต์เชิงพุทธของริชาร์ด วากเนอร์ (เชิงอรรถที่ 26), หน้า 7.

สำหรับการรับและเข้าถึงพุทธศาสนาของชาวเยอรมัน ยังมีเรื่องราวรายละเอียดที่น่าสนใจอีกมาก ชาวเยอรมันหรือชนเผ่าแกร์มาเนิน (Die Germanen) ได้ชื่อว่าเป็นชนเผ่าที่เคร่งศาสนาและสนใจเรื่องจิตวิญญาณมาแต่โบราณ เราจึงพบนักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงมากมายมาตั้งแต่ยุคกลาง อาจกล่าวได้ว่า ชาวเยอรมันนั้นสนใจพระพุทธศาสนาและคำสอนของพระพุทธองค์เป็นพิเศษ มากกว่าชาวยุโรปชาติอื่นๆ

ผู้วิจัยขอจบเรื่องราวทั้งหมดตรงนี้ด้วยตำนานที่เล่าต่อกันมาในรูปของเพลงพื้นบ้านเยอรมัน เรื่องเล่ามีดังนี้ เมื่อครั้งยุคกลาง มีสันตะปาปาองค์หนึ่งได้ทรงส่งภรรยานักบวชคาทอลิกผู้หนึ่งให้ศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมอื่นๆ ทั้งหมดเท่าที่มีในโลกขณะนั้นรวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย โดยมีจุดประสงค์ที่จะจับผิดคำสอนของศาสนาเหล่านั้นว่ามีจุดอ่อนอะไร และพิสูจน์ให้เห็นจริงว่า คริสต์ศาสนานั้นเป็นศาสนาเดียวที่จริงแท้ นักบวชคาทอลิกผู้นั้นได้ศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนาและพบความจริงอันลึกลับแห่งความหลุดพ้น แต่ท่านไม่อาจเปิดเผยความจริงนั้นได้ จึงได้แต่งบทกวีและทำนองเพลงสำหรับคาร้องนั้นไว้ ผู้เขียนเรียนเพลงบทนี้จากอาจารย์ชาวเยอรมัน ผู้เชี่ยวชาญ DAAD (German Academic Exchange Service/Deutscher Akademischer Austauschdienst) ชื่ออาจารย์ดีเทอร์ ลังเงอ (Herr Lange = แปลว่า นายยาว) สอนภาษาเยอรมันที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอด 3 ปี เมื่อผู้เขียนเรียนอยู่ปี 1 ถึงปี 3 ก่อนที่แฮร์ลังเงอจะเดินทางกลับประเทศเยอรมนี

เพลงบทนี้เป็นที่รู้จักว่าเป็นเพลงพื้นบ้านเยอรมันในเวลาต่อมา

### *Der Augenblick*

Denke heute nicht an morgen  
Denke heute nicht zurück!  
Mache Ihnen glücklich ohne Sorgen,  
Denke an den Augenblick.

### *The Very Moment*

Think not of today, or tomorrow  
Think not back from today event,  
Make yourself happy without sorrow,  
Just think of the very moment.

Pornsan Watanangura  
31 January 2009 / 11.20 a.m

### เอกสารอ้างอิงปฐมภูมิ

- Gjellerup, Karl (เยลเลอร์พ, คาร์ล), *Der Pilger Kamanita – Ein Legendenroman*, Nobelpreisträger bei Anaconda, 2007.
- Milinda Pañha Die Fragen des Königs Milinda*, (ค.ศ. 1918), คำนำของบรรณาธิการ และบทนำของ H. Bechert, Breslau: Walter Markgraf Verlag, Vorrede der ersten Auflage.
- Thomas Mann, *Thomas Manns Erzählungen* (1975), Frankfurt am Main: Fischer Verlag, เล่ม 1.

### เอกสารอ้างอิงทุติยภูมิ

- Borchmeyer, Dieter (บอชไมเออร์, ดีเทอร์) 2010, *The Transposed Heads. A Legend of India. Thomas Mann's Metaphysical Joke*” (ฉบับภาษาอังกฤษ, แปลจาก ภาษาเยอรมันโดย อิงโก เพเทอร์ส์ ใน: Pornsan Watanangura/Heinrich Detering (editors) (2010, 2<sup>nd</sup> edition 2011), *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature: An Intercultural Dialogue*. Bangkok: Centre for European Studies at Chulalongkorn University, หน้า 51.
- Borchmeyer, Dieter, “sehnsüchtig blicke ich oft nach dem Land Nirwana...” (“ข้าพเจ้าถวิลหาอย่างแรงกล้าที่จะไปถึงแดนแห่งนิพพาน...”) คริสต์ศาสนาเชิงพุทธ ใน: *Jahrbuch der deutschen Schiller-Gesellschaft*”, เล่มที่ LIV (2010), เกิททิงเงิน 2010, หน้า 378-397.
- Detering, Heinrich (ฮายน์ริช เดเทอร์ริง) (2<sup>nd</sup> edition 2011), Thomas Mann and Bertolt Brecht: Two Qpostales of Buddhism, ใน: Pornsan Watanangura/ Heinrich Detering (editors), *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature: An Intercultural Dialogue* (เชิงอรรถที่ 22), หน้า 69-82.



- Gerth, Klaus: “Eine Maya-Groteske”, Thomas Manns Erzählung *Die vertauschten Köpfe*. In: *Literatur für Leser* 1987, หน้า 48-58. อ้างใน: Dieter Borchmeyer (2010), *The Transposed Heads. A Legend of India. Thomas Mann’s “Metaphysical Joke”*, ใน: Pornsan Watanangura/Heinrich Detering (editors) (2010, 2<sup>nd</sup> edition 2011), *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature : An Intercultural Dialogue*. Bangkok: Centre for European Studies at Chulalongkorn University, หน้า 56, 57.
- Hesse, Hermann (เฮสเซอ, แฮร์มันน์), *Mein Glauben* (บทความ), 1930. In: Volker Michels, (2002), “Der ganze Osten atmet Religion”- Siddharta und Hermann Hesses Beziehung zu Indien und China”, ใน: *Höllenerreise durch mich selbst, Hermann Hesses Siddharta, Steppenwolf*, Regina Bucher (บรรณาธิการ), สำนักพิมพ์ Andreas Furger และ Felix Graf Neue Zürcher Zeitung, หน้า 189.
- Mertens, Volker (โพล็คเคอร์ แมร์เทินส์) “การรับพุทธศาสนาในยุคกลาง” ต้นฉบับภาษาเยอรมันของบทความภาษาอังกฤษเรื่อง “The European Reception of Buddhism in the Middle Ages”, ใน: พรสวรรค์ วัฒนางกูร/ฮายันน์ริช เคเทอร์ริง (บรรณาธิการ) (2011, พิมพ์ครั้งที่ 2), *On the Reception of Buddhism in German Philosophy and Literature. An Intercultural Dialogue*, กรุงเทพฯ: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Meyers Grosses Taschenlexikon in 24 Bänden (2006), Sonderausgabe* (ชุดพิเศษ).
- Neumann, Karl Eugen (ผู้แปล แปลจากต้นฉบับภาษาบาลี) (2006), *Die Reden des Buddhas, Die Reden Gotama Buddhas aus der Mittleren Sammlung*, Stammbach: สำนักพิมพ์ไบเบิลไลน์-ชตายน์ซูลเทอ แฮร์นชรอท (Beyerlein-Steinschulte Herrnschrot), พิมพ์ครั้งที่ 6.
- Michels, Volker (2002), “Der ganze Osten atmet Religion”- Siddharta und Hermann Hesses Beziehung zu Indien und China”, ใน: *Höllenerreise durch mich selbst, Hermann Hesses Siddharta, Steppenwolf*, Regina Bucher (บรรณาธิการ), สำนักพิมพ์ Andreas Furger และ Felix Graf Neue Zürcher Zeitung.

Pornsan Watanangura (2014), *Die Lehre Buddha in der synkretischen Kunstreligion. Strindbergs Ein Traumspiel und Gespenstersonate*, in: Heinrich Detering, Maren Ermisch, Pornsan Watanangura (editors), *Der Buddha in der deutschen Dichtung, Manhattan Manuscripts Band 11*, herausgegeben von Eckart Goebel mit Paul Flemming und John T. Hamilton, Göttingen: Wallstein Verlag, หน้า 80 - 93.

พรสวรรค์ วัฒนางกูร บรรณาธิการ. (2549). *เมื่อไรมีส มั่นนัแล้วเรื่อง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Spierling, Volker (2002), *Arthur Schopenhauer zur Einführung*, Dresden: Junius Verlag .